

DESPRE UNELE MORMINTE MEDIEVALE TÂRZII DESCOPERITE ÎN PARTEA DE SUD A REPUBLICII MOLDOVA¹

Sergiu POPOVICI

Abstract

In the southern part of the Republic of Moldova, a series of fortuitous burials were discovered after a common funeral rite and ritual. The findings were recorded in the city Taraclia (five tombs researched in 2013-2014), Carnateni, Causeni district (a tomb researched in 2014), Ursoaia, Causeni district (a tomb investigated in 2015), Farladeni-La Valeanu, Causeni district (a tomb investigated in 2015), Salcuta, Causeni district (a tomb investigated in 2015), Rosu – La Babco, Cahul district (two tombs investigated in 2016) and Giurgiulesti, Cahul district (a tomb investigated in 2016). The largest necropolis is the one from Cazaclia, UTA Gagauzia, comprising 40 funerals, investigated in 2019.

Keywords: necropolis, late medieval tomb, the position of the deceased, Mongolian population.

În ultimii ani, cu precădere în partea de sud a Republicii Moldova, au fost descoperite o serie de înmormântări efectuate după un rit și ritual funerar comun (Fig. 1, 1). Majoritatea complexelor au fost identificate fortuit, în urma unor lucrări de excavare. Cu toate că o parte dintre complexele prezentate mai jos au fost grav afectate sau chiar distruse, scheletele fiind reprezentate incomplet, am încercat, acolo unde mi-a fost cu putință, să reconstitui forma camerelor funerare și poziția defuncților. Având în vedere unele detalii a ritului mortuar, starea de conservare a resturilor scheletice, dar și luând în considerație descoperirile analogice mai vechi, presupun că complexele la care mă vom referi mai jos se atribuie unui orizont cultural și cronologic comun. Cu excepția descoperirii de la Sălcuta, r-nul Căușeni, din anul 1992, descoperirile funerare au fost reperate, cercetate sau recuperate de către arhe-

ologii de la Agenția Națională Arheologică, la solicitarea colaboratorilor de poliție, descoperitorilor, sau în cadrul programelor anuale de repertoriere a siturilor arheologice din Republica Moldova.

Catalogul descoperirilor:

1. or. Taraclia, r-nul Taraclia.

În anul 2013, în timpul excavării gropii de fundație pentru construcția unui centru comercial, a fost puternic afectată o necropolă plană (coordonate: 45°53'45.7"N 28°40'05.0"E). Situl este amplasat în centrul orașului Taraclia, la 290 m sud-vest de edificiul bisericii cu hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe din orașul Taraclia și actualmente corespunde cu adresa str. Lenin 134. Patru morminte deranjate în timpul lucrărilor de excavare au fost cercetate în anul 2013². Încă un complex funerar din componența acestei necropole, a fost cercetat în anul 2014³.

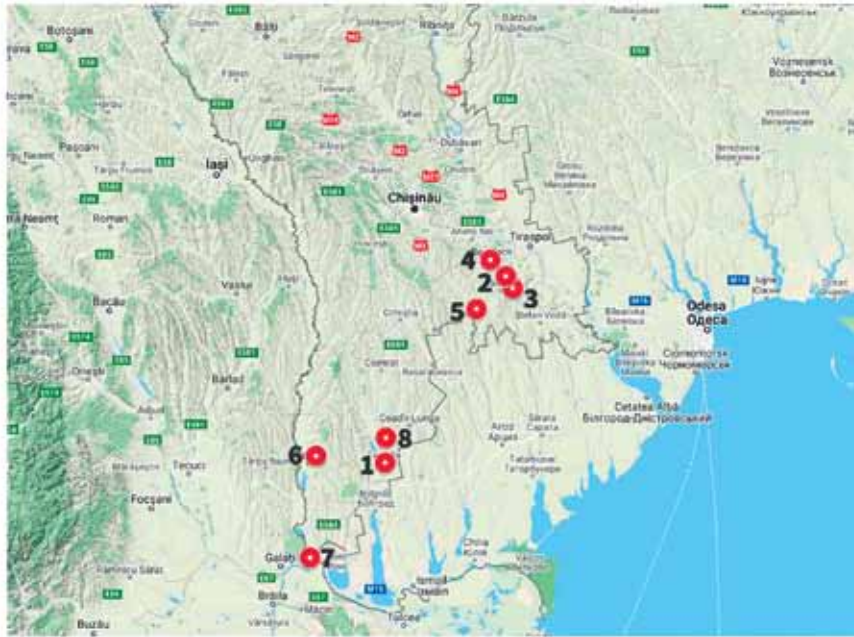
Mormântul 1. A fost depistat la adâncimea de 1,20 m. Complexul a fost puternic deranjat în timpul lucrărilor de construcție. Groapa avea forma ovală neregulată cu dimensiunile: lungime 1,97 m, lățime maximă 0,65 m, adâncimea de la nivelul depistării 0,15-0,2 m. Defunctul a fost depus în poziție întinsă pe spate, mâinile drepte, orientat cu craniul spre vest-sud-vest (Fig. 1, 2-3).

Mormântul 2. Se afla la adâncimea de 0,75-0,85 m, în stratul de sol cenușiu închis. În momentul descoperirii, scheletul a fost ridicat de către colaboratorii poliției locale. Ulterior, au fost stabilite dimensiunile gropii mormântului, lungime 1,7 m, lățime 0,5 m. Groapa a fost orientată pe direcția est-vest, având forma dreptunghiulară alungită. Studiind pozele efectuate de către polițiști în timpul identificării osemintelor, am stabilit că defunctul a fost depus în poziție întinsă pe spate, iar craniul a fost întors cu fața spre dreapta. Mâinile erau întinse de-a lungul corpului, iar picioarele drepte (Fig. 1, 4).

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova – CV-PAM”, implementat prin intermediul Programelor de Stat 2020-2023, prioritatea strategică IV. *Provocări societale*, direcția strategică *Patrimoniu material și imaterial*, administrat de către Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare din Republica Moldova.

² Cercetări: Sergiu Popovici, Serghei Agulnikov, Eugen Mistreanu.

³ Cercetări: Sergiu Popovici, Ion Ciobanu, Ion Noroc.

1

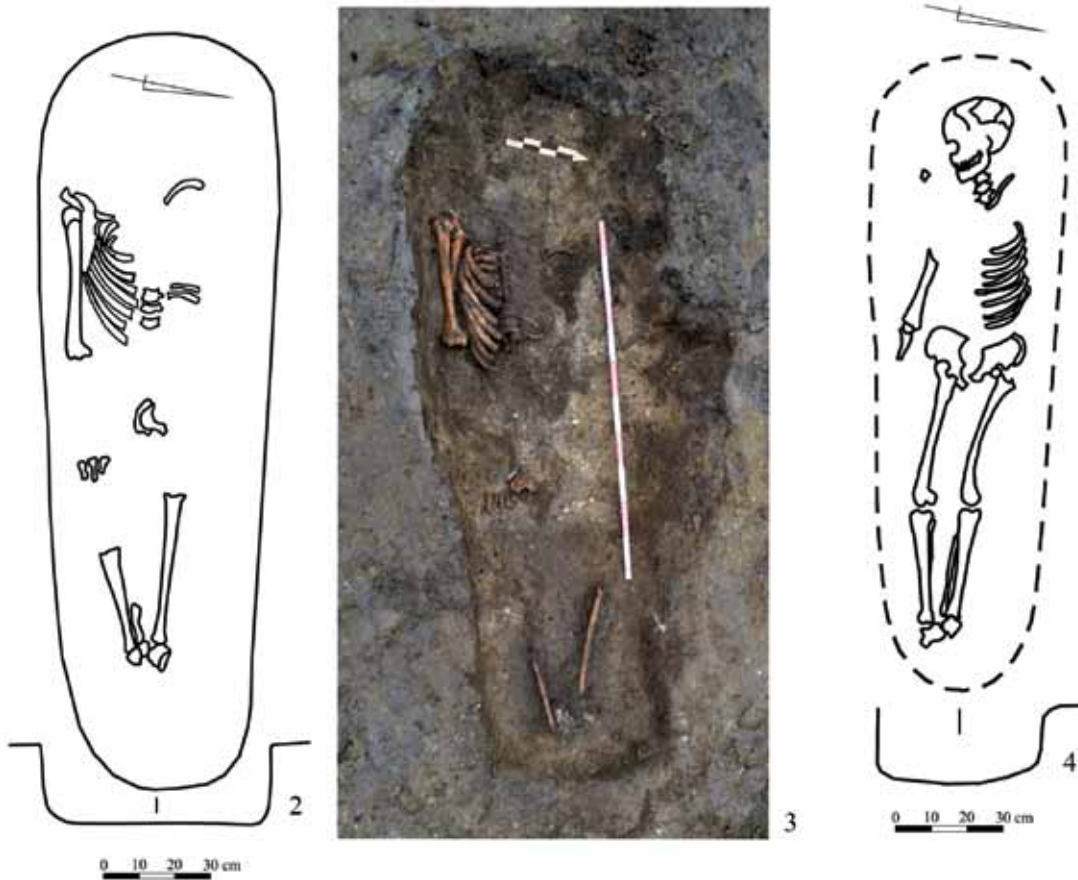

Fig. 1. 1 - amplasarea geografică a descoperirilor (1 – Taracalia; 2 – Cârânăteni, 3 – Ursoaia; 4 – Fârlădeni; 5 – Sălcuța; 6 – Roșu; 7 – Giurgiulești; 8 – Cazaclia); 2-3 Taracalia (foto: Sergiu Popovici), mormântul 1; 4 – Taracalia, mormântul 2

Fig.1. 1 – the geographical location of the discoveries (1 – Taracalia; 2 – Cârânăteni, 3 – Ursoaia; 4 – Fârlădeni; 5 – Sălcuța; 6 – Roșu; 7 – Giurgiulești; 8 – Cazaclia); 2-3 Taracalia, tomb 1 (Photo: Sergiu Popovici); 4 – Taracalia, tomb 2

Fig. 2. 1-2 Sălcuța, partea superioară a unei pietre funerare (foto: Alexei Roșca); 3 – mormântul de la Cârnațeni (foto: Sergiu Popovici); 4 – Taraclia, mormântul 5 (foto: Sergiu Popovici)
Fig.2. 1-2 Sălcuța, the upper part of a tombstone (foto: Alexei Roșca); 3 – the tomb of Cârnațeni (Photo: Sergiu Popovici); 4 – Taraclia, tomb 5 (foto: Sergiu Popovici)

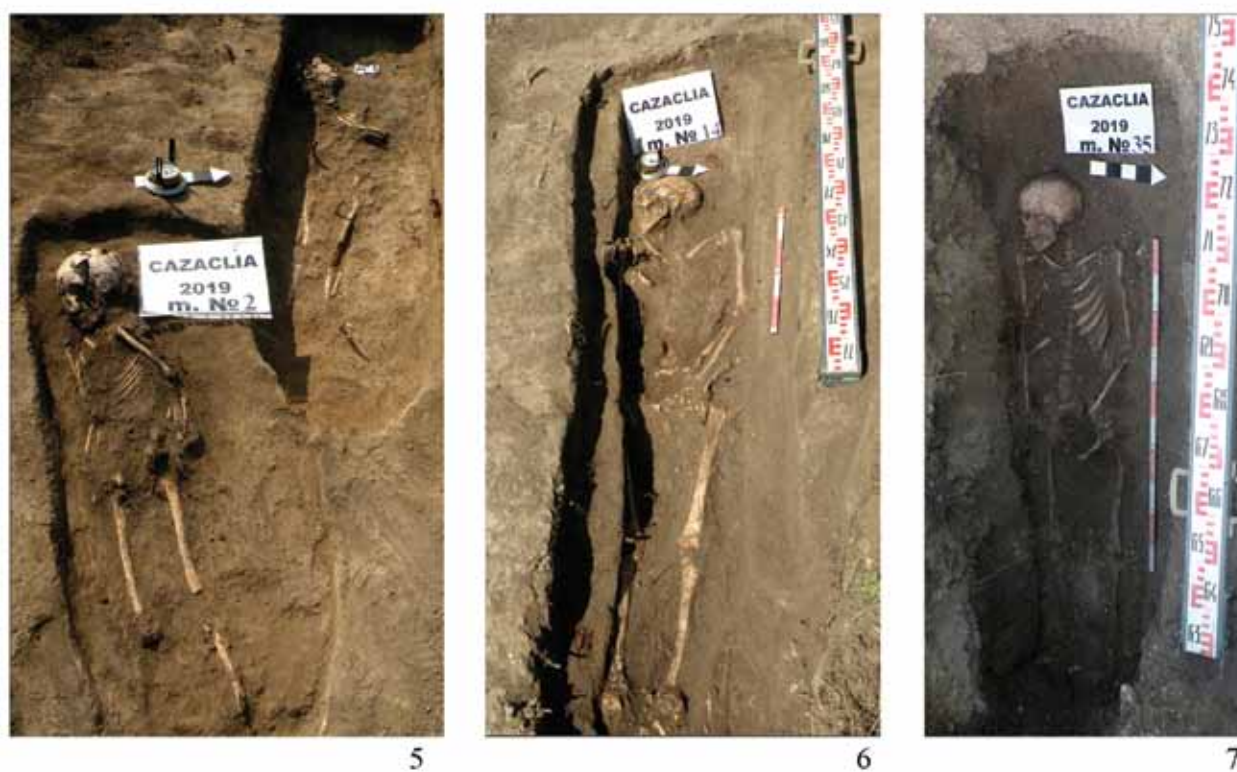
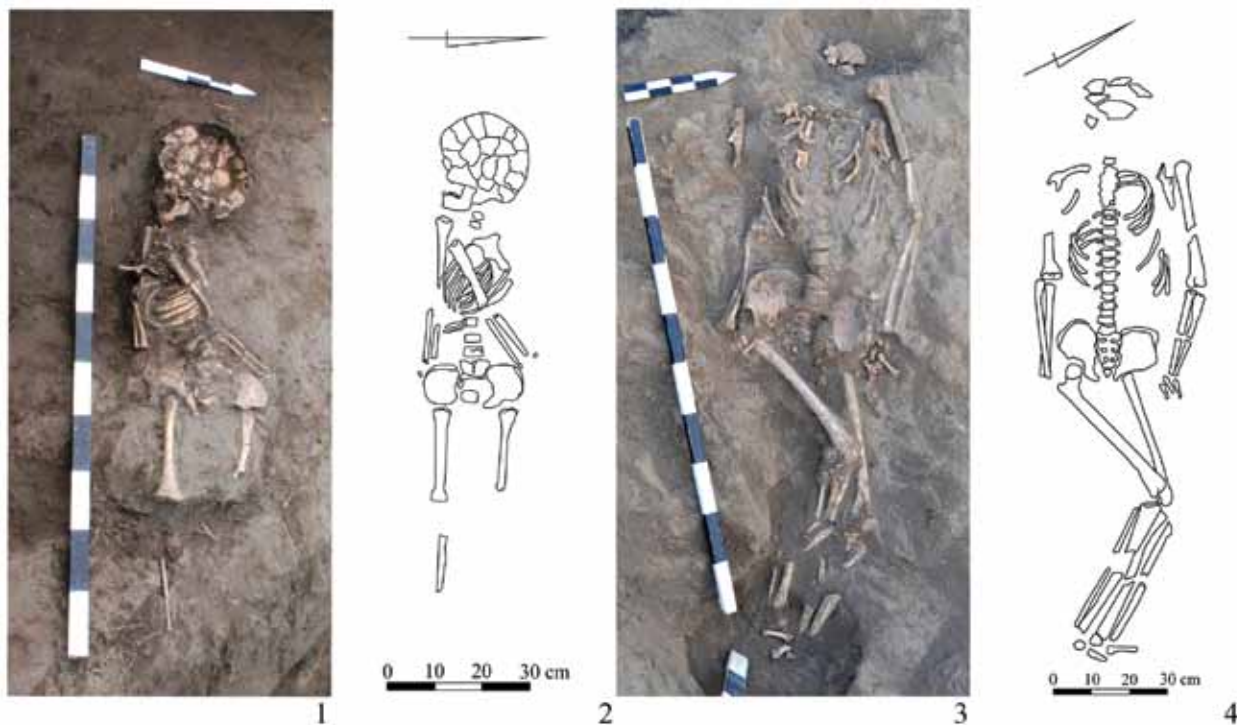

Fig. 3. 1-2 Roșu – *La Babco*, mormântul 1; 3-4 Roșu – *La Babco*, mormântul 2 (foto: Vlad Vornic); 5 – Cazaclia, mormântul 2; 6 – Cazaclia, mormântul 14; 7 – Cazaclia, mormântul 35 (foto: Serghei Agulnikov)

Fig.3. 1-2 Roșu – *La Babco*, tomb 1; 3-4 Roșu – *La Babco*, tomb 2 (Photo: Vlad Vornic); 5- Cazaclia, tomb 2; 6- Cazaclia, tomb 14; 7- Cazaclia, tomb 35 (Photo: Serghei Agulnikov)

Mormântul 3. A fost identificat la adâncimea de 1,4 m. Complexul a fost puternic afectat de lucrările de excavare. Din schelet s-au păstrat câteva fragmente de craniu, un fragment al brațului drept, câteva coaste și câteva vertebre. Pe una dintre vertebre se observau urme de la un obiect din bronz – oxizi de culoare verde.

Mormântul 4. Se afla la adâncimea de 1,35 m. Mormântul a fost complet distrus de lucrările de excavare. Din schelet au fost recuperate fragmente de craniu, coaste, un femur și o parte din bazin.

Mormântul 5. A fost cercetat în anul 2014. Mormântul a fost descoperit în urma trasării sistemelor de comunicație pentru centrul comercial din prejmă. Tot atunci a fost distrusă partea inferioară a scheletului. Osemintele se aflau la adâncimea de 0,35 m de la suprafața actuală de călare. Defunctul a fost depus în poziție întinsă pe spate, orientat cu craniul spre sud-vest. Măinile au fost întinse de-a lungul corpului (Fig. 2, 4).

2. Cârnațeni, r-nul Căușeni.

Un mormânt de inhumație a fost identificat în curtea unei gospodării din partea nord-vestică a localității, în timpul excavării unui șanț (coordonate: 46°39'55.5"N 29°28'52.8"E)⁴ în anul 2014. Groapa avea forma dreptunghiulară alungită, fiind identificată în sol galben argilos. Dimensiunile păstrate: lungime 1,2 m, lățime 0,65 m, adâncime de la nivelul depistării 0,65 m. Partea superioară a scheletului, craniul, cutia toracică, humerusul drept și cel stâng au fost ridicate în urma lucrărilor de excavare, însă recuperate de către arheologi. S-au păstrat: radiusul și ulna mâinii stângi, bazinul și membrele inferioare. Judecând după poziția osemintelor păstrate *in situ*, am presupus că defunctul se afla în poziție întinsă pe spate, mâinile întinse de-a lungul corpului, fiind orientat cu craniul spre sud-vest (Fig. 2, 3). Mormântul aparținea unui individ de sex feminin, cu vârsta estimată de deces de cca 50 de ani⁵.

3. Ursoaia, r-nul Căușeni.

Resturi scheletice a unui mormânt de inhumație au fost identificate în anul 2015, la marginea unui drum de țară între localitățile Ursoaia și Tănătari, la extrema nordică a satului Ursoaia (coordonate:

⁴ Cercetări: Sergiu Popovici, Valeriu Bubulici, Eugen Mistreanu.

⁵ Expertiza antropologică: dr. Angela Simalcsik.

46°43'02.7"N 29°26'16.4"E)⁶. Osemintele au fost scoase la suprafață de un torent de apă provocat de averse de ploaie. Scheletul s-a păstrat incomplet, din componența cestuia au fost recuperate: membrele inferioare, o parte din bazin și coaste. Conform amplasării osemintelor *in situ*, am constatat că defunctul se afla în poziție întinsă pe spate, orientat spre vest.

4. Fârlădeni-La Văleanu, r-nul Căușeni.

În anul 2015, în partea sud-vestică a localității Fârlădeni, în timpul lucrărilor agricole, în curtea unei gospodării, a fost identificat un mormânt de inhumație (coordonate: 46°46'59.9"N 29°21'02.6"E)⁷. Groapa mormântului avea forma dreptunghiulară alungită, cu dimensiunile: lungime 1,6 m, lățime 0,5 m, adâncime de la nivelul identificării 0,4 m. Defunctul se afla în poziție întinsă pe spate, mâinile drepte, orientat cu craniul spre vest. Mormântul aparținea unui individ de sex feminin, juvenilă, cu vârsta biologică în momentul decesului de cca 17-18 ani. În timpul analizei antropologice, în lotul osteologic al mormântului au fost identificate resturi care provin de la un *foetus*, al cărui schelet este bine reprezentat, fiind aproape complet⁸.

5. Sălcuța r-nul Căușeni.

În anul 1992, în partea de nord a localității Sălcuța, în zona fortificației liniare Valul lui Traian de sus, de către un localnic, a fost descoperită partea superioară a unei pietre funerare musulmane. La fața locului s-a prezentat Inspectorul-șef al Inspectoratului Național Arheologic⁹ Alexei Roșca, efectuând în zona descoperirii un sondaj arheologic. S-a constatat existența aici a unei așezări medievale târzii cu o suprafață de 1,5 ha¹⁰. Piesa a fost confecționată din rocă de culoare albă (marmură?), sculptată în relief în forma unui turban, având baza circulară. Asemenea piese ornau partea superioară a plăcilor funerare ale mormintelor de bărbați. Nu este exclus că în zona descoperirii ar fi existat

⁶ Cercetări: Sergiu Popovici, Ion Ciobanu.

⁷ Cercetări: Sergiu Popovici, Eugen Mistreanu, Ion Noroc.

⁸ Expertiza antropologică: dr. Angela Simalcsik.

⁹ Instituție existentă în anii 1991-1994, fiind subordonată Ministerului Culturii și Cultelor din Republica Moldova.

¹⁰ Alexei Roșca, *Raport către directorului Direcției Monumente, Arhitectură și Design, domnului Tudor Braga*. Chișinău, 2.03.1992, Arhiva Agenției Naționale Arheologice.

în vechime în afară de așezare și un cimitir de rit musulman (Fig. 2, 1-2).

În anul 2015, în partea sudică a localității Sălcuța, în malul surpat al unui lac, au fost identificate resturile unui schelet uman, reprezentat incomplet (coordonate: 46°34'20.7"N 29°15'06.4"E)¹¹. Urmele gropii nu au putut fi identificate. Bazinul și membrele inferioare au fost distruse. Conform datelor culese în teren s-a constatat că scheletul defunctului se afla în poziție întinsă pe spate, orientat cu craniul spre vest.

6. Roșu – La Babco, r-nul Cahul

Situl arheologic a fost descoperit în anul 2016, de către echipa de arheologi ai șantierului arheologic de la Crihana Veche, r-nul Cahul. Situl este situat la cca 2 km est de marginea de sud a satului Roșu și la 0,85 km sud-vest de s. Cotihana, pe partea stângă a Văii Cotihanei, pe un teren în pantă înclinat de la est spre vest, în punctul numit de localnici *La Babco* (coordonate: 45°55'35.2"N 28°13'53.1"E)¹². În vederea stabilirii stratigrafiei sitului, aici au fost efectuate două sondaje arheologice. Pe lângă descoperirea complexelor funerare, aici a fost stabilită existența unei așezări cu urme slabe a două orizonturi de locuire din perioada târzie a epocii bronzului/Hallstattul timpuriu și epoca romană¹³.

Mormântul 1 a fost depistat la adâncimea de circa 0,7 m de la suprafața solului, groapa complexului nu a putut fi identificată. Scheletul unui copil era orientat spre vest și avea mâinile și picioarele întinse în lungul corpului, iar craniul întors pe partea dreaptă (Fig. 3, 1-2). Scheletul, aparține unui copil, cu vârsta la deces de 4-4,5 ani.

Mormântul 2 a fost identificat la adâncimea de circa 0,6 m de la suprafața solului, forma camerei funerare nu a fost surprinsă. Scheletul era orientat cu craniul spre vest și avea mâinile întinse de-a lungul corpului, iar picioarele ușor arcuite spre stânga. Craniul defunctului a fost puternic fragmentat (Fig. 2, 3-4). Mormântul aparținea unui individ de sex feminin, cu vârsta estimată de deces de cca 20-30 de ani¹⁴.

7. Giurgiulești r-nul Cahul.

Un mormânt grav afectat, a fost descoperit în anul 2016, în malul abrupt al râului Prut, în partea sud-vestică a localității Giurgiulești (coordonate: 45°28'38.2"N 28°11'20.8"E)¹⁵. Partea superioară a scheletului s-a surpat împreună cu malul abrupt al râului Prut, o parte din oase însă au fost recuperate de către arheologi. Judecând după osemintele păstrate *in situ*, defunctul se afla probabil în poziție întinsă pe spate, fiind orientat cu craniul spre vest.

8. Cazaclia, UTA Găgăuzia,

O necropolă plană descoperită în anul 2005 a fost cercetată în anul 2019 la periferia nord-estică a localității Cazaclia, în apropierea cimitirului actual al satului (coordonate: 46°00'36.3"N 28°40'20.5"E)¹⁶. Aici au fost cercetate 40 de morminte de înhumare. În plan, complexele funerare formează anumite rânduri întinse de la est la vest. Mormintele aveau camere funerare dreptunghiulare, prevăzute uneori cu nișă, trepte sau borduri. În unele complexe au fost surprinse urmele sicriilor din lemn, sau scânduri amplasate pe fundul gropilor. Defuncții înhumați, au fost depuși în poziție întinsă pe spate, fiind orientați cu craniul spre vest și cu fața spre sud-est (Fig. 3, 5-7)¹⁷. Prezintă interes concluziile formulate de către antropologul Alexandru Varzari, referitoare la componența și structura mormintelor cercetate în funcție de sex și vârstă. Astfel, necropola se caracterizează printr-un număr semnificativ al înmormântărilor de copii (14 indivizi) și predominanța cantitativă a înmormântărilor feminine (15 indivizi). Mormintele aparținând bărbaților au fost identificate doar în 9 cazuri. Se pare că bărbații grupului populațional înmormântat în necropola medievală târzie de la Cazaclia au fost înhumați separat, posibil, în cadrul tumulilor prezenți în abundență în zona respectivă. Speranța medie de viață a celor îngropați în necropola de la Cazaclia este de 27 de ani.

După caracteristicile tipologice, necropola plană de la Cazaclia poate fi atribuită complexelor funerare timpurii a populației mongole turcizate din câmpia Bugeacului și datată cu secolele XVI-XVII.

¹¹ Cercetări: Valeriu Bubulici, Sergiu Bodean.

¹² Cercetări: Vlad Vornic, Ion Ciobanu, Angela Simalcsik.

¹³ V. Vornic, I. Ciobanu, S. Agulnicov, „Un sit arheologic descoperit la Roșu (r-nul Cahul)”, în *Cercetări arheologice în Republica Moldova*. Campania 2016. Sesiunea Națională de Rapoarte (Chișinău: 24 mai 2017), 68-70.

¹⁴ Expertiza antropologică: dr. Angela Simalcsik.

¹⁵ Cercetări: Vlad Vornic, Ion Ciobanu, Valeriu Bubulici, Ion Noroc.

¹⁶ Cercetări: Serghei Agulnikov, Vitalie Jeleznii.

¹⁷ С. Агульников, В. Железный, „Могильник ногайской культуры у с. Казаклия”, în: *Revista Arheologică*, nr. 1(17) (Chișinău: 2021), 81-98.

Ritul funerar conține astfel de detalii tipice înmormântare timpurii, cum ar fi construcțiile complicate a camerelor funerare, trepte, nișe și acoperăminte din lemn¹⁸.

*

Majoritatea mormintelor din cele opt puncte cu descoperiri la care ne-am referit mai sus au fost realizate în gropi dreptunghiulare alungite, la o adâncime ce nu depășea 0,5-0,7 m de la suprafață. Cea mai mare adâncime a gropii a fost documentată la Taraclia, fiind de 1,4 m de la suprafața actuală de călcare. Defuncții au fost depuși în poziție întinsă pe spate, picioarele drepte, mâinile drepte aduse pe sau sub bazin. Defuncții sunt orientați cu craniul cu precădere spre direcția vestică, cu devieri. Una dintre caracteristicile mormintelor medievale târzii din câmpia Bugeacului este lipsa aproape cu desăvârșire a inventarului, doar o pereche de cercei a fost descoperită în mormântul 3 de la Cazaclia. Pentru o bună parte a materialului osteologic identificat, a fost realizată expertiza antropologică de către Alexandru Varzari și Angela Simalcsik. Conform constatărilor, tipul antropologic dominant al complexelor funerare cercetate, este cel mongoloid, fiind prezente și elemente europoide sau mediteraneene.

Luând în considerație elementele de rit și ritual funerar, tipul antropologic, starea bună de conservare a resturilor scheletice, dar și descoperirile similare mai vechi de la Comrat (1960), Gaidar (1981), Balabanu (1993)¹⁹ și Mologa (2004)²⁰, putem presupune că aceste complexe funerare reprezintă morminte izolate sau făcând parte din necropole plane ale populației mongole turcizate, cunoscută și cu etnonimul de Tătari-Nogai, răspândită în stepa Bugeacului în sec. XVI-XVIII²¹.

¹⁸ С.М. Агульников, „Отчет об археологических исследованиях у с. Казаклия в 2019 году”, în *Археология* (Комрат: 2021), 71.

¹⁹ С. Агульников, И. Чебан, „Могильники позднего средневекового времени в Буджакской степи”, în *Сборник материалов Международной практической конференции «Наука, Образование, Культура»* (Комрат: Комратский Государственный Университет, 2017), 106-108.

²⁰ А. Е. Малюкевич, С. М. Агульников, С. С. Попович, *Курганы правобережья Днестровского лимана у с. Мологи* (Одесса-Кишинев: 2017), 55-90.

²¹ С. Бакалов, *Размышления об территориальном расселении татаро-ногайских родоплеменных групп на юге прито-днестровского междуречья (в XVI-XIX вв.)*, în «Әділеттін» ғылыми еңбектері – «Научные труды «Әділет», № 2 (40), (Алматы: Каспийский общественный университет, 2012), 157-170.